

МОДЕЛЬ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Статтю присвячено проблемі мультикультурного виховання учнів початкової школи у позакласній роботі. Зазначено, що для більш ефективного застосування різноманітних форм роботи зі школярами, необхідно створити цілісну систему в мультикультурному освітньому середовищі. Ця система у статті представлена моделлю мультикультурного виховання. Особлива увага у зазначеній моделі акцентується на організаційно-педагогічних умовах, які необхідно створити в освітньому середовищі початкової школи, зокрема це надання можливостей реалізовувати креативні форми позакласної роботи, встановлення толерантних стосунків в учнівському колективі, широка реалізація набутих компетентностей учнів під час власної проектної діяльності, а також інтеграція навчальних предметів і позакласної діяльності. Визначено, що мультикультурна модель орієнтована на збереження і розвиток культурної самобутності національних меншин і малих етносів, представлених в освітньому середовищі класу, дослідження малих культур, використання книг на рідних мовах і діалектах. Мультикультурна модель заохочує міжнаціональні контакти серед однолітків і виховує повагу до цінностей чужої культури. Особливо сприятливо вона впливає на нове покоління: діти вчать один у одного звичаям і традиціям чужого народу, живцем, а не за підручниками, знайомляться з культурною географією світу.

У статті акцентовано увагу на тому, що в теорії і практиці освіти доцільно розглядати проблеми мультикультурної комунікації і залучення молоді до культурних і моральних цінностей інших країн і народів. Тому гостро поставлені завдання освітньої політики, міжкультурних відносин і врахування інтересів як великих народів, так і національних меншин, етнічних груп, розвиток у нових поколіннях мультикультурної компетентності, здатності функціонувати в рамках загальної культури і в інших культурах в умовах дійсного культурного, етнічного, конфесійного розмаїття в освітньому середовищі класу і школи в цілому.

Ключові слова: мультикультурне виховання, модель, організаційно-педагогічні умови, позакласна робота, мультикультурна компетентність.

Постановка проблеми. Сьогодні вже стали реальними ідеї про те, що виховання і навчання в закладах загальної середньої освіти мають бути поєднані в нерозривний освітній процес і спрямовані на усвідомлення здобувачами освіти єдності світової спільноти, почуття національного патріотизму та самосвідомості, толерантності відносин у суспільстві, спиратися на збереження і розвиток усього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків і форм діяльності дійсних у цьому суспільстві, передавання цієї спадщини молодому поколінню. Тому з необхідністю встановлення дружніх стосунків між різними народами виникає потреба у здійсненні мультикультурного виховання. Починати здійснювати його необхідно із найпершої ланки освіти – початкової школи.

Міжнародні організації у своїх програмних документах велику увагу приділяють проблемі виховання людей у дусі миру і дружби між народами, вважаючи її найважливішою у сфері освіти. Так, у Загальній декларації прав людини ООН зазначено, що освіта має сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими і релігійними групами.

У нормативно-правових документах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи останнього десятиліття, Законі України «Про освіту», Концепції національно-патріотичного виховання, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті основна увага приділяється завданню навчити нове покоління приймати й поважати культуру, традиції, звичаї різних націй і етносів.

Нам видається, що формування у людей загальнолюдських норм культури поведінки, поліетнічної культури і толерантних відносин у суспільстві може з успіхом досягатися через мультикультурне виховання.

В основі концепції мультикультурного виховання є відхід від ідеалу чітко окресленої, основаної на єдиній мові, спільній естетичній та ідейній традиції національної культури на користь рівноправного співіснування численних культур, стилів життя та творчих практик, притаманних різним етнічним, соціальним, релігійним чи навіть віковим групам зі специфічними ідентичностями.

Лише за таких умов з'являється можливість створити надійний фундамент культури нації, народу і достойно увійти у світовий мультикультурний простір із метою утвердження в ньому

своєї культуротворчої місії. Це вимагає створення моделі мультикультурного виховання учнів, яка б узагальнила в собі весь зміст, педагогічні умови, форми і методи мультикультурного виховання учнів початкової школи, а також дала б свій ефективний результат, який би заключав у собі сформовану в учнів мультикультурну компетентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінні думки про важливість мультикультурного виховання, взаємодії національного та міжнаціонального виховання знайшли відображення в працях класиків світової та вітчизняної філософської та педагогічної думки, зокрема В. Дільтея, Ф.А. Дістервега, І. Канта, Г. Кершенштейнера, Я.А. Коменського, Дж. Локка, Б. Наврочницького, Й.Г. Песталоцці, Б. Рассела, Ж.-Ж. Руссо, Е. Шпрангера, Н.А. Бердяєва, П.Ф. Каптерєва, П.Ф. Лесгафта, М.І. Пирогова, Л.М. Толстого, К.Д. Ушинського.

Тема співвідношення культури і виховання отримала звучання в працях М.С. Кагана, А.В. Мудрик, М. Оссовської, В. Слободчикова, В.О.Тішкова.

У сучасній науці зростає інтерес до вивчення проблем, багато в чому співзвучних тематиці мультикультурного виховання. Ідеться про виховання толерантності (С.К. Бондирєва, Д.В. Колесов, В.С. Собкін та ін.), етнопедагогіки, розробки моделей освітніх структур, які враховують глобальні, регіональні та національні етнокультурні особливості (Н.Г. Баженова, В.І. Баймурзіна, Л.Ю. Бондаренко, Г.Н. Волков, Н.А. Ісмуков, М.Г. Конігіна, С.В. Лурье, М.М. Нікітін, О.І. Сокольнікова, С.М. Федорова, Г.Ф. Хасанов, Ф.Ф. Харісов, А.Ф. Хінтбідзе, З.Б. Цаллагова, В.К. Шаповалов і т.д.)

Мета статті – розробити та теоретично обґрунтувати модель мультикультурного виховання учнів початкової школи в позакласній роботі.

Виклад основного матеріалу. Наявність у системі освіти рівних для всіх етносів можливостей реалізації своїх культурних потреб сприяє збереженню і розвитку етнічних культур. Мультикультурна модель освіти і виховання орієнтована на збереження і розвиток культурної самобутності національних меншин і малих етносів, дослідження малих культур, використання книг на рідних мовах і діалектах. Ця модель виховання заохочує міжнаціональні контакти і виховує повагу до цінностей чужої культури. Особливо сприятливо вона впливає на нове покоління: діти вчать один в одного звичаям і традиціям чужого народу живцем, а не за підручниками, вони знайомляться з культурною географією світу [5, с. 181].

Тому, на наш погляд, у теорії і практиці освіти доцільно розглядати проблеми мультикультурної комунікації і залучення молоді до культурних і моральних цінностей інших країн і народів. І починати це необхідно вже з першої ланки освіти – початкової школи.

У сучасній науковій лексиці є кілька визначень, що охоплюють цей феномен – утворення «багатокультурне», «полікультурне», «мультикультурне». Принципу ж діалогу і взаємодії культур, складної соціальної структури більше відповідає поняття «мультикультурний», яке точніше висловлює соціокультурність мети сучасної освіти: «ознайомити дітей не тільки з різними культурами, а й навчити жити в співтоваристві, де вплив накладається один на одного, де утворюються нові складні культурні конгломерати» [1, с. 381].

Мультикультурне виховання (multicultural education) направлене на збереження і розвиток усього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків і форм діяльності, що існують у цьому співтоваристві, а також на передання цієї спадщини, її інноваційних новоутворень молодому поколінню (інші варіанти – мультикультурна політика, мультикультурні програми, мультикультурне суспільство і т. д.) [4, с. 56].

Г.В. Палаткіна зазначає, що етнопедагогічні аспекти мультикультурного виховання передбачають урахування культурних і виховних інтересів різних етносів і адаптацію людини до різних цінностей у ситуації існування безлічі різноманітних культур, взаємодію між людьми з різними традиціями, орієнтацію на діалог культур; відмова від культурно-освітньої монополії одних націй і народів щодо інших [2, с. 41].

Людина полікультурна, якщо навіть вона і виховувалася в певному типі культури, несвідомо поділяє її нормативи і цінності. Те, що людина є перетином багатьох культур – важливий методологічний принцип мультикультурного виховання. Людина може організовувати життя згідно з обраними цінностями і виробленими переконаннями, спираючись не тільки на свій, а й на чужий досвід. Це вимагає від неї діалогічності, розуміння культурної ідентичності інших людей, формування крос-культурної грамотності, яка виходить з того, що заботони щодо чужої культури (та й до своєї власної) виникають через відсутність у людей знань про народи і їх відносини, про національну культуру та традиції.

Тому перед нами гостро стоять завдання освітньої політики, міжкультурних відносин і урахування інтересів як великих народів, так і національних меншин, етнічних груп; розвиток у молодих поколінь мультикультурної компетентності, здатності функціонувати в рамках загальної культури і в інших культурах в умовах дійсного культурного, етнічного, конфесійного розмаїття.

Саме початкова школа мала починати вирішувати окреслені вище проблеми, поставлені процесами колективної ідентифікації та індивідуальної акультурації, зокрема різноманітними формами і засобами позакласної роботи передавати дитині знання і необхідні вміння, щоб та могла сприймати універсальне, не заперечуючи при цьому коріння своєї особистості.

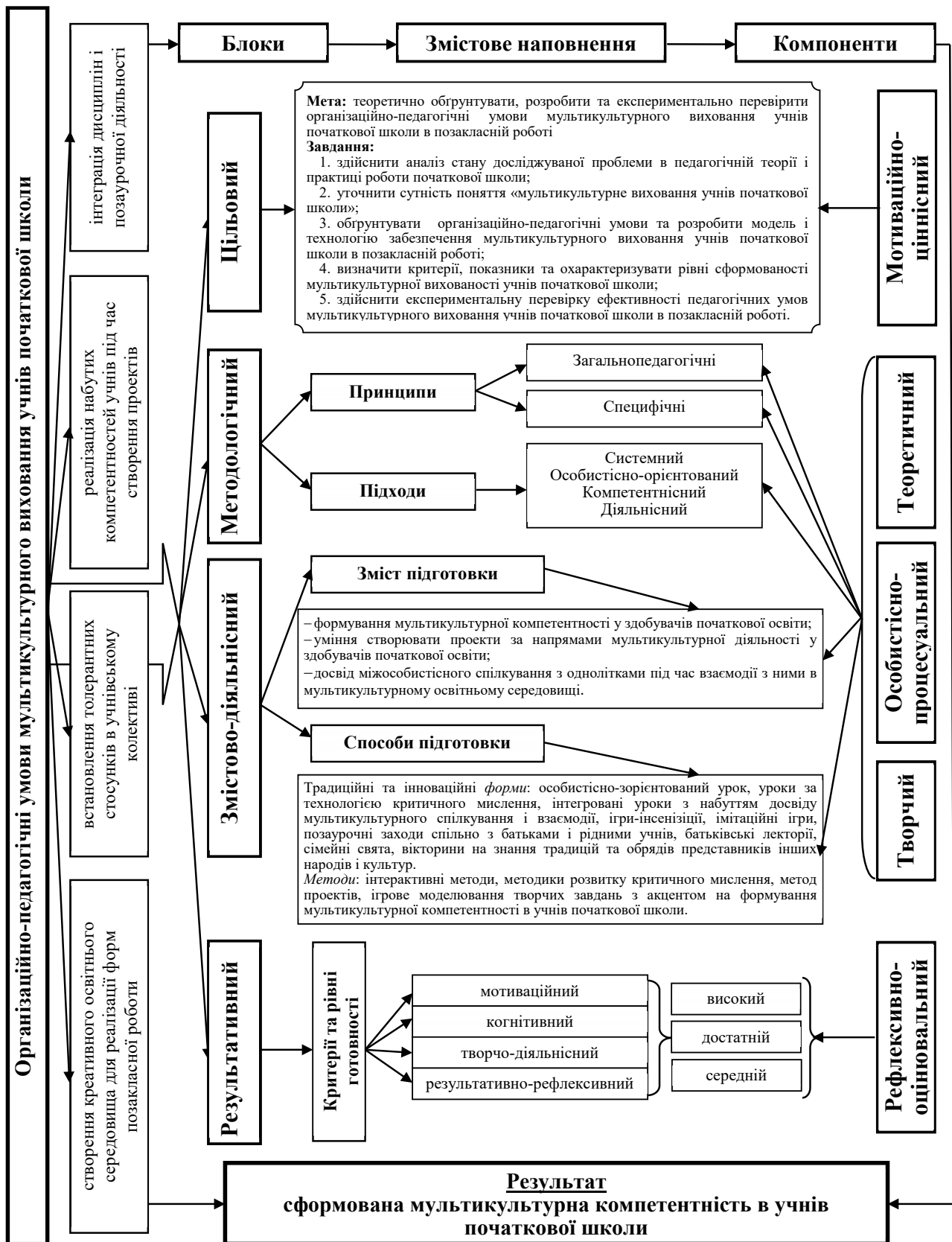

Рис. 1. Модель мультикультурного виховання учнів початкової школи в позакласній роботі

Тому під моделлю мультикультурного виховання учнів початкової школи ми розуміємо цілісну виховну систему, спрямовану на знаходження правильного співвідношення між культурним розмаїттям і соціальними зв'язками, покладену на мову освіти і культури, на збереження і розвиток різноманіття культурних реалій із метою прогресивного розвитку особистості (Людини Культури) в мультикультурному соціумі. (рисунок 1)

Модель систематизує організаційно-педагогічні умови мультикультурного виховання учнів початкової школи, розподіляє їх реалізацію за певними блоками, розкриває компоненти, змістове наповнення і деталізує форми і методи роботи. У її зміст закладено збереження і розвиток усього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків і форм діяльності, що існують у цьому освітньому середовищі класу, на передання цієї спадщини молодому поколінню.

Реалізація мультикультурного виховання ґрунтується на важливих методологічних принципах, зокрема загальнопедагогічних і специфічних. Специфічні ж поділяються на такі:

- полікультурності людини;
- діалогу культур;
- культурологічного підходу.

Як головні цілі мультикультурного виховання ми висуваємо такі:

- формування Людини Культури з глобальним мисленням, у всій багатогранній повноті інтелектуального, культурного, психологічного та соціального розвитку і здатного до активної й ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і мультикультурному середовищі;

- створення організаційно-педагогічних умов, які відповідають формуванню Людини Культури і освітнім запитам представників усіх етносів.

Ці цілі зумовлюють низку конкретних педагогічних завдань:

- формування знань про менталітет, ментальні цінності та пріоритети, як свого народу, так й інших, ментальної взаємодії розуму, терпимості, співчуття, доброзичливості, альтруїзму;

- глибоке і всебічне оволодіння культурою свого народу, що є неодмінною умовою інтеграції в інші народи;

- виховання поваги до історії і культури інших народів, формування мультикультурної грамотності;

- розвиток етнотолерантності, почуття розуміння і поваги інших культур, порозуміння жити в мирі та злагоді з людьми різних національностей, рас, віросповідань;

- розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями різноманітних культур, мультикультурної компетентності, культури національного і міжнаціонального спілкування в мультикультурному освітньому середовищі;

- створення в системі освіти рівних для всіх етносів можливостей реалізації своїх культурних потреб;

- створення мультикультурного середовища як основи для взаємодії особистості з елементами інших культур.

Висновки і пропозиції. Отже, основними принципами мультикультурного виховання є:

- систематизація культурних і виховних інтересів різних національних і етнічних меншин;
- орієнтація на діалог культур;
- виховання в дусі миру, гуманного міжнаціонального спілкування.

Отже, сучасна мультикультурна спрямованість освіти і виховання має на увазі позитивне зрушення у відносинах між культурами від страху до поваги, зокрема від виключення до включеності, від терпимості до дій. Тому очевидно, що дотримання ідеї мультикультурного виховання свідчить про визначальну роль учнів початкової школи в цьому процесі, компетентісну підготовку з цієї проблеми.

Таким чином, система організаційно-педагогічних умов підготовки мультикультурального учня початкової школи представляється в такий спосіб: цільове, критеріальне і багаторівневе забезпечення процесу підготовки мультикультурального учня; його навчально-методичне забезпечення, що передбачає відбір і структурування відповідних освітніх програм; процесуальне забезпечення, що розкриває особливості організації проектної діяльності учнів; технологічне забезпечення; мотиваційне забезпечення, що сприяє розвитку інтересів, мотивів до діяльності в галузі мультикультурного виховання; рефлексивно-оцінний компонент забезпечення, що розкриває способи формування рефлексивних знань і умінь, на основі яких формуються самооцінка та оцінка діяльності учнів; особистісно-ціннісне забезпечення, спрямоване на розвиток і саморозвиток особистісно-значущих якостей і властивостей мультикультурного учня.

Список використаної літератури:

1. Кравченко А.І. Культурологія: Словник. 2-ге вид. Москва: Акад. Проект, 2001. С. 381.
2. Палаткіна, Г.В. Мультикультурна освіта: сучасний підхід до виховання на народних традиціях. *Педагогіка*. 2002. № 5. С. 41-47.
3. Панькін, О.Б. Етнокультурний феномен сучасної освіти. Волгоград: Зміна, 2001. С. 445.
4. Петрова С.Ф. Мультикультурна освіта молодших школярів на прикладі Республіки Саха (Якутія): дис. ... канд. пед. наук. Якутський державний педагогічний університет. Якутськ, 1998. 576 с.
5. Шафікова А.В. Мультикультурний підхід до навчання і виховання школярів: дис. ... канд. пед. наук. Казанський федеральний університет. Казань, 1999. 419 с.
6. Якиманська І.С. Побудова моделі особистісно-орієнтованого навчання. Москва: КСП +, 2001. 128 с.
7. Якиманська І.С. Особистісно-орієнтоване навчання в сучасній школі. Москва: Сентябрь, 2000. 112 с.

Ivanets N. The model of multicultural education of primary school pupils in extra-curriculum work

The article is devoted to the problem of multicultural education of elementary school students in extracurricular work. It is noted that in order to apply various forms of work with students more effectively, it is necessary to create a coherent system in a multicultural educational environment. The given system is represented by the model of multicultural education in the article. Particular attention is focused on the organizational and pedagogical conditions that need to be created in the elementary school environment. It is provision of opportunities for implementing creative forms of extra-curricular work, establishing tolerant relationships in the student's class, the wide realization of the acquired competencies of students during their own project activities, as well as the integration of educational subjects and extracurricular activities. It is defined that the multicultural model is oriented on the preservation and development of the cultural identity of national minorities and small ethnic groups represented in the educational class environment, the study of small cultures, the use of books in native languages and dialects. The multicultural model encourages interethnic contacts among peers and up-brings respect for another's culture values. It affects the younger generation particularly favorable. Children learn another's customs and traditions from each other; they get acquainted with the cultural geography of the world not through textbooks but alive.

The article focuses on the fact that in the theory and practice of education it is appropriate to examine the problems of multicultural communication and attracting young people to the cultural and moral values of other countries and peoples. Therefore, the tasks of educational policy, intercultural relations and taking into account interests of both large nations and national minorities and ethnic groups are sharply assigned, development in subsequent generations of multicultural competence, ability to function within the framework of general culture and in other cultures in the conditions of the existing cultural, ethnic and confessional diversity in the educational environment of the class and the school as a whole.

Key words: *multicultural education, model, organizational and pedagogical conditions, extra-curricular work, multicultural competence.*